

УДК 37.015.31-053

Л. А. Яременко

РОЗВИТОК ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ: ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ТА ДЕЯКІ СПОСОБИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядається сутнісний зміст творчості. Зокрема, визначаються її ознаки, процесуальні й особистісні аспекти, а також розкриваються об'єктивні та суб'єктивні цінності творчої діяльності. Автор презентує декілька способів практичної реалізації творчої діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі та в родинному колі.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал, творча діяльність.

Постановка проблеми. В умовах нових реалій суспільного розвитку актуального звучання набуває розгляд проблеми розвитку творчого потенціалу особистості та активної її реалізації в творчій перетворюючій діяльності. Зазначене знаходить відповідне відображення в зорієнтованості сучасної освіти на створення умов для розвитку творчих начал і потенційних можливостей дитини, формування потреби в реалізації власних творчих здібностей незалежно від тих чи інших суспільних обставин і соціальних умов та утвердження емоційно-ціннісного ставлення до процесу і результатів власної та суспільної творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні аспекти проблеми розвитку творчої особистості розкрито у працях філософів (Аристотеля, Платона, Г. Гегеля, Ж-Ж. Руссо, І. Канта та ін.); істориків (М. Грушевського, О. Субтельного та ін.); письменників, поетів і літературознавців – (О. Духновича, П. Куліша, Г. Сковороди, І. Франка, Т. Шевченка, О. Гончара, І. Драча, І. Кравченка та ін.). Проблема дитячої творчості знайшла своє відображення у педагогічній спадщині видатних педагогів - Й. Гербарта, Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля, В. Андрєєва, Л. Виготського, Ю. Гільбуха, В. Давидова, О. Киричука, В. Крутецького, Н. Лейтиса, О. Леонтєєва, В. Моляко та ін. Психолого-педагогічні фактори, які сприяють формуванню творчих можливостей особистості, висвітлюються в наукових доробках М. Морозова, Я. Пономарьова, В. Рибалки, В. Роменця, С. Рубінштейна, О. Савченко, С. Сисоєвої та ін.

Метою статті є розгляд сутнісного змісту творчості як процесу, висвітлення ознак творчості, представлення її процесуального й особистісного аспектів, розгляд творчого потенціалу особистості, розкриття об'єктивної і суб'єктивної цінності творчої діяльності, висвітлення способів практичної реалізації творчої діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі та в родинному колі.

Виклад основного матеріалу. Прояв творчого акту є історично та суспільно зумовленим. Згідно з культурно-історичною теорією Л. Виготського особистість використовує для свого розвитку всі культурно-історичні надбання, що були накопичені людством до моменту її народження, а також ті, які створюються в процесі її подальшого життя. Оскільки творчість – це не тільки процес створення принципово нового, а й діяльність, яка передбачає відкриття нового для конкретного індивіда, розв'язання задачі, яку він ніколи ще не розв'язував.

Сучасний філософський словник поняття «творчість» трактує як діяльність людини, в якій вона створює нові об'єкти та якості, схеми поведінки й спілкування, нові образи та знання. Педагогічна енциклопедія тлумачить творчість як вищу форму активності та самодіяльності людини.

Творчість як складна інтегрована діяльність має свою структуру й включає в себе:

- процеси творчої діяльності (постановка задачі; формулювання задуму; реалізація задуму);
- продукт творчої діяльності.

За О. Кульчицькою, творчість – це суто людська діяльність; це не лише створення суспільно значущого продукту, творчістю можна назвати всі відкриття, які людина робить особисто для себе; творчими є майже всі психічні процеси, за винятком, може, автоматизованих дій.

На переконання М. Гнатко, творчість доцільно визначати як активність, завдяки якій людина породжує нові, соціально значущі матеріальні і духовні цінності, проявляє потенційну (природжену, «досоціальну») та актуальну («взаємодійно набуту», «соціалізовану») креативність.

Д. Богоявленська розглядає творчість як вищу форму інтелектуальної активності, найбільш важливою якісною характеристикою якої служить інтелектуальна ініціатива.

В. Моляко вважає, що в психологічному аспекті під творчістю слід розуміти процес створення, відкриття чого-небудь нового, раніше невідомого для конкретного суб'єкта.

А. Шумилін виокремлює такі ознаки творчості:

- діяльність, що полягає у виробництві суттєво нових суспільних цінностей: способів діяльності, матеріальних і духовних продуктів;
- оригінальність – використовуються нестандартні способи, засоби;
- створення нових корисних комбінацій з елементів існуючих предметів, способів, засобів шляхом комбінування;
- органічний зв'язок із пізнанням дійсності (створюючи нові цінності, людина спирається на наявні знання і водночас розширює їх; акт творчості є одночасно і актом пізнання; два основні шляхи пізнання – це розкриття існуючих закономірностей через відображення дійсності та процес перетворення дійсності, у творчості);

- основним змістом творчості є формулювання і розв'язування проблем, що виникають як суперечності на шляху задоволення потреб людини;

- творчість є формою розвитку суспільства, середовища, культури;

- творчість - це вищий вид діяльності, форма розвитку та родова сутність і ознака людини;

- творчості притаманна єдність ідеального та матеріального.

Творчість досліджується у двох головних аспектах – процесуальному та особистісному. У процесуальному аспекті визначаються особливості перетворення суб'єктом предмета творчості, об'єктивної дійсності в цілому. Тому на передній план виступають головним чином етапи, стадії, фази та результати названого перетворення.

Системний аналіз механізму творчості свідчить про такі функції цього утворення:

- відкриття, внаслідок якого об'єктивна реальність перетворюється на суб'єктивну реальність;

- проектування й перетворення відображеного відповідно до мети дії чи діяльності на нові образи, думки або почуття;

- втілення суб'єктивної реальності - образів, думок і почуттів у формі знакових або матеріальних конструкцій.

В особистісному аспекті головну роль відіграють якості, здібності особистості як суб'єкта творчої діяльності, її потреби, мотиви, інтереси, знання, вміння, навички, характерологічні властивості, емоції, почуття тощо, а також їх розвиток.

Творчість включає в себе соціальну, психічну і фізіологічну складові особистості. За О. Клепіковою та Т. Кучерявим, у творчості особливого значення набувають такі психологічні якості особистості, як: характер, сила волі, досвід, інтелект, гострий розум, інтуїція, уява тощо.

Суттєвою умовою творчості є сприйняття нових ідей, здатність знаходити і порушувати проблеми, незалежність поведінки та суджень і водночас уміння поступатися й відмовлятися від своїх попередніх думок, а також критичність, сміливість, терпимість. Це поєднує психологічні природні та соціальні риси, сформовані в процесі життя.

Творчість – діяльність надзвичайно складна, вона реалізується у розмаїтті форм. У цьому складному процесі однаково важливими є як інтуїтивні стрибки, так і тривалі ретельні дослідження. Аналізований феномен не слід вважати випадковим результатом, одержаним опосередковано. Як правило, відкриття не з'являються просто так, часто їм передують наполегливий науковий пошук. Але слід зауважити, що творчий процес неможливий без гри уяви, здатності фантазувати, інтуїтивно відчувати й міркувати.

Серед структурних компонент творчого потенціалу особистості центральне місце належить якостям мислення. Так, за Дж. Гілфордом і

Е. Торренсом, для творчості особливе значення мають такі ознаки мислення, як швидкість, гнучкість, оригінальність і точність. Цілком природно, що для продуктивної творчої діяльності необхідне добре розвинене логічне мислення, оскільки творчий процес розпочинається з формулювання проблемної ситуації, аналізу наявного, виявлення у ньому недосконалого, застарілого, висунення кінцевої мети, відкриття суперечності між даними ситуації та кінцевою метою, яка потім перетворюється у нові форми, ідеї, зразки.

За теорією Уоллеса, у процесі творчого мислення виділяється чотири стадії, при цьому найбільш відповідальною стадією виступає третя, пов'язана з інтуїтивним осяянням (інсайтом):

- підготовка - на цій стадії окреслюється завдання;
- визрівання - на цій стадії відбувається підсвідома робота над завданням, пошуки рішення (щоб дати йому визріти);
- інсайт (раптове усвідомлення рішення);
- перевірка на цій стадії для оцінки правильності рішення підключається мислення.

Кожна дитина від народження має творчий потенціал, який розвивається в процесі її дорослішання. Важливою характеристикою високого творчого потенціалу є яскраво виражена пізнавальна потреба. Слід зазначити, що розвиток особистості дитини сприяє зростанню творчого потенціалу.

На переконання О. Коржук, ефективність перебігу процесу розвитку творчого потенціалу дитини та формування її як творчої особистості значно підвищується за дотримання таких психопедагогічних умов:

- створення емоційної доброзичливої атмосфери під час виконання дитиною будь-яких творчих завдань;
- організація діяльності з розв'язання творчих завдань має здійснюватися з опорою на інтереси, потреби, потенційні можливості, здібності дітей.

Далі розглянемо трактування поняття «творча діяльність». Зокрема, Є. Волкова дає таке визначення творчої діяльності – це діяльність людини, яка створює щось нове, і немає значення чи буде це створене якою-небудь річчю зовнішнього світу, чи відомою будовою розуму, чи почуття, що живе та виявляється в самій людині. Тобто головним показником творчості автор вважає новизну.

Н. Ветлугіна, крім новизни виокремлює в творчій діяльності ще один показник – творчість, яка має являти суспільну цінність.

На думку Я. Пономарьова, творча діяльність є специфічною формою взаємодії, а в якості критерію творчості виступає механізм розвитку, під яким мається на увазі організація специфічних, збагачених форм взаємодії дитини з дорослим у процесі різних видів дитячої діяльності.

Тому, говорячи про творчість, слід розрізняти суб'єктивну та об'єктивну цінність творчої діяльності.

Як зазначає В. Петрушин, під об'єктивною цінністю творчої діяльності розуміють цінність таких продуктів творчості, у яких відкриваються раніше невідомі закономірності оточуючої дійсності, встановлюються та пояснюються зв'язки між явищами, що вважалися не пов'язаними між собою, створюються витвори мистецтва, що не мали аналога в історії культури, тобто це саме ті винаходи, відкриття та створення таких шедеврів, що стимулюють розвиток цивілізації, духовний, розумовий, взагалі всебічний прогрес людства.

Суб'єктивна цінність творчої діяльності має місце тоді, коли продукт творчості новий не сам по собі об'єктивно, а новий для людини, що вперше його створила. Саме такими переважно є продукти дитячої творчості: малюнки, вірші, пісеньки, казки, оповідання, різноманітні прилади, свої власні, іноді незрозумілі на перший погляд, способи поводження з різними предметами, свої неповторні способи виконання побутових дій та багато іншого.

На суб'єктивну цінність творчої діяльності вказує Л. Виготський, зазначаючи, що у повсякденному житті творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в чому міститься хоч крихта нового, зобов'язане своїм виникненням творчому процесу людини.

На продовження останнього наведемо декілька прикладів деяких видів дитячої діяльності, у ході здійснення яких створюються умови для виникнення і розвитку творчого потенціалу. О. Коржук, аналізуючи конструювання з паперу як досить складну роботу для дітей (виконання якої передбачає, як правило, велику кількість операцій, послідовність котрих треба запам'ятати; той чи інший спосіб створення виробу іноді неможливо практично апробувати і, за необхідності, виправити), вдається до висвітлення підходу, за реалізації якого конструювання з паперу розглядається як творча діяльність.

Виготовляючи іграшки з паперу, діти повинні мати високий рівень розвитку просторових уявлень. Способи обробки матеріалу прив'язуються до конкретного виробу, що унеможливорює їхнє узагальнення та використання під час виготовлення іншого виробу. Тому традиційна методика навчання з використанням наочного детального пояснення послідовності виготовлення виробів формує лише репродуктивну діяльність дітей.

З огляду на це, О. Парамоною та О. Сафоною розроблена система формування самостійного та творчого конструювання з паперу, в основу якої покладено принцип розкриття перед дитиною способів конструювання поза контекстом виготовлення певного виробу. Навчання, побудоване за цією технологією, забезпечує переорієнтацію дітей на усвідомлення способів конструювання як засобів створення нових цікавих виробів та іграшок. Починати слід з найпростіших технік - зминання, скручування, обривання. Вони дають можливість експериментувати з папером та вивчати його властивості, самостійно створювати образи на основі

асоціацій, що формує умови для засвоєння інших технік (на основі згинання) і подальшого становлення дитячої творчої діяльності.

На думку Н. Левінець, рухлива гра є активною, емоційно насиченою та творчою діяльністю, адже вимагає від дитини творчої активності: пошук раціонального способу вирішення рухового завдання, самостійність у знаходженні виходу із ігрової ситуації, зумовленої метою та правилами рухливої гри. Задля цього необхідно викликати у дітей стійке бажання грати у рухливій грі. Завдяки цьому кожна дитина має можливість навчитися самореалізовуватися, здійснювати творчий пошук, розвиватися. Все це зможе бути реалізоване лише за умови зацікавленого ставлення дитини до ігрової діяльності. Тому добір ігор має бути диференційованим; ураховувати нахили та потреби кожної дитини (створювати предметне середовище, яке сприятиме розвитку та стимулюватиме різноманітну довільну рухову діяльність, вибір рухових завдань, вибір атрибутів та місця проведення ігор тощо); можливості дітей, рівень рухової підготовленості (без належного рівня розвитку рухових навичок, ініціативи, самостійності, комунікативно-мовленнєвих навичок дитина не зможе творчо вирішувати рухові завдання в змінних ситуаціях, розподіляти ролі, обирати спосіб вирішення ігрового завдання).

Дослідниця акцентує увагу на тому, що ігрова творчість у рухливих іграх розвивається нерівномірно. Індивідуальні особливості дітей зумовлюють різний рівень творчої діяльності залежно від змісту гри, її сюжету, власної ролі, взаємин з іншими учасниками гри. Тому необхідно забезпечувати варіативність змісту і форми організації дітей у рухливих іграх. Вихователь шляхом демонстрації дітям різних варіантів знайомих рухливих ігор поступово має залучати їх до самостійного варіювання.

Узагальнюючи наголосимо на тому, що ефективний перебіг творчої діяльності вимагає створення певних умов, за яких дитина почуватиметься вільною від впливу дорослого. Коли діти захоплені творче рішення приходить ніби саме собою. Дитина дивується, радіє результатів. Творчі прояви наявні там, де відсутня заборона.

У дошкільному навчальному закладі необхідно вдатися до використання різних прийомів стимулювання творчої діяльності дітей:

- створювати в групі атмосферу, відкриту до пошуку та експериментів;
- демонструвати зацікавлене ставлення до дитячої творчості;
- запроваджувати особистісно зорієнтовану модель взаємодії педагога та дітей;
- реалізовувати інтеграцію різних видів дитячої діяльності (пізнавальної, музичної, художньо-мовленнєвої тощо);
- виявляти сприймання дитячої творчості як цінності;
- ставитися бережно до продуктів творчої діяльності дітей;
- демонструвати власний приклад вияву творчості.

Для ефективного розвитку творчих проявів у дітей раннього віку до аналізованого процесу слід активно долучати батьків. На переконання О. Листопада, необхідно в родинному колі дотримуватися нижченаведених порад.

Дитина повинна зростати в сім'ї, де її люблять. Батьки мають бути зацікавлені життям дитини, її потребами і творчими інтересами. Творчий розвиток дітей раннього віку повинен бути заснований на взаєморозумінні батьків та дитини, і величезну роль відіграє тісний контакт батьків і дитини з народження.

Навколишнє середовище чинить значний вплив на творчий розвиток дитини. Потрібно зробити оселю, де мешкає дитина світлою, веселою і цікавою для неї. Обов'язково слід розвісити на стінах малюнки дитини, навчальні картинки. У кімнаті дитини повинні бути іграшки для розвитку тактильних, зорових, звукових, нюхових відчуттів.

Творчий розвиток дітей раннього віку немислимий без фізичної активності. Необхідно відвести в кімнаті дитини спортивний куточок, де вона зможе пострибати – це допоможе дитині вивчити себе, вирости сильною, міцною й упевненою в собі.

Творчий розвиток дітей раннього віку неможливий без гри. Ігри повинні відповідати віковим потребам дитини. Батьки повинні брати активну участь у грі, бути щиро зацікавленими процесом гри.

Спілкування надзвичайно важливе для розвитку дітей раннього віку. Потрібно частіше говорити з дитиною, називати всі навколишні предмети, описувати явища, вказувати характеристики. Але слід пам'ятати, що інформація має бути корисною для життя дитини. Потрібно постійно заохочувати ініціативу дитини та радіти самим незначним її творчим досягненням.

Висновки. Творчість – це діяльність, у процесі якої особистість, задовольняючи потреби в реалізації своїх здібностей, оволодіває новими знаннями, робить нові власні «відкриття». Слід зауважити, що нове стосується тільки конкретно взятої дитини, захопленої творчим процесом.

Цінність дитячої творчості полягає не тільки в результативній стороні, але й у самому процесі творчості, під час якого дитина активно відкриває щось нове не тільки для себе, а й для тих, хто її оточує. Адже і результат, і сам процес творчої діяльності можуть багато чого нового «розповісти» дорослим про можливості, уподобання, нахили та внутрішній світ дитини.

Список використаної літератури

1. Никитин Б. П. Ступеньки творчества или развивающие игры / Б. П. Никитин. – М. : Просвещение, 1990. – 160 с.
2. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Т. І. Поніманська. – К. : «Академвидав», 2006. – 456 с.

3. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : [навчальний посібник] / С. О. Сисоєва. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112с.

4. Туриніна О. Л. Психологія творчості : [навчальний посібник] / О. Л. Туриніна. – К. : МАУП, 2007. – 160 с.

5. Романовский А. Г. Саморазвитие личности и механизмы ее самоактуализации : [учеб.-метод. пособие] / А. Г. Романовский, А. С. Пономарев, В. Е. Михальченко. – Харьков, НТУ «ХПИ», 2002. – 145 с.

6. Дружинин В. Н. Психология : [учебник для гуманитарных вузов] / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2001. – 237 с.

Лилия Яременко. Развитие детского творчества: теоретические основы и некоторые способы практической реализации.

В статье говорится о сущностном содержании творчества, указывается на его признаки, определяются процессуальные и личностные аспекты творчества, рассматривается творческий потенциал личности, раскрываются объективные и субъективные ценности творческой деятельности, освещается несколько способов практической реализации творческой деятельности детей в дошкольном учебном заведении и в семейном кругу.

Ключевые слова: творчество, творческий потенциал, творческая деятельность.

Liliya Yaremenko. The development of children's creativity: theoretical bases and several methods of practical implementation.

The creation of essential content is described in the article, its features are indicated, the procedural and personal aspects of art are determined, the creative potential of personality is examined, the objective and subjective values of creative activity are revealed, the several methods of practical implementation of creative activity of children at the preschool institution and in the family are highlighte,.

Keywords: art, creativity, creative activity.